

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของอำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง 2) เพื่อศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง 3) เพื่อศึกษาแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน ผู้ปกครองนักเรียน ศึกษานิเทศก์ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในอำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง จำนวน 95 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และแนวคำถามสำหรับสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาสรุปผลการวิเคราะห์จำแนกเป็นหมวดหมู่เพื่อมุ่งตอบคำถามการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ของอำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง

ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง ในภาพรวมได้จำนวนผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งสิ้น 30 คนรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น 33 ภูมิปัญญา จาก 10 ตำบลคือ บางน้ำผึ้ง บางพืด บางกอบัว บางยอ แพรรักษา บางกะเจ้ากลาง ทรงคนอง ตลาด บางครุ สำโรง จำแนกตามสาขาที่ทำการศึกษประกอบด้วย ภูมิปัญญา สาขาคหกรรม ได้แก่ ด้านอาหาร สาขาศิลปกรรม ได้แก่ด้านหัตถกรรม ด้านงานประดิษฐ์ สาขาสาธารณสุข ได้แก่ ด้าน การแพทย์แผนโบราณ สมุนไพรพื้นบ้าน และด้านอื่นๆ คือ ขนบธรรมเนียม, การแสดง ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลงานหรือผลิตภัณฑ์ กระบวนการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ลักษณะผลิตภัณฑ์/ผลงาน และอื่นๆ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นใน อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง โดยสรุปมีดังนี้

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 83.33 มีอายุ 40-60 ปีมากที่สุด จำนวน 17 คนคิดเป็นร้อยละ 56.67 จบการศึกษาระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาจำนวนเท่ากัน 12 คนคิดเป็นร้อยละ 40.00 มีสถานภาพสมรสมากที่สุด จำนวน 20 คนคิดเป็นร้อยละ 66.67 อาศัยอยู่ในตำบลบางน้ำผึ้งมากที่สุด จำนวน 19 คนคิดเป็นร้อยละ 63.33

สาขา ที่มีผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุดสามอันดับแรกคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สาขาศิลปกรรมด้านงานประดิษฐ์จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 33.34 รองลงมาคือสาขาคหกรรม ด้านอาหารจำนวน 9 คนคิดเป็นร้อยละ 27.27 และสาขาศิลปกรรมด้านหัตถกรรมจำนวน 6 คนคิดเป็น

ร้อยละ 18.18 ส่วนด้านที่มีจำนวนผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นน้อยที่สุดคือ ด้านการแพทย์แผนโบราณ และด้านงานอื่นๆ เท่ากัน คือ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.03

กระบวนการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์

ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละท่านจะมีกระบวนการเรียนรู้และการสั่งสมประสบการณ์ในลักษณะที่แตกต่างกัน กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้ทรงภูมิปัญญาได้มาโดยสรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการคิดค้นและการลองผิดลองดีด้วยตนเอง โดยใช้การสังเกตผลที่ได้ ทำได้บ้างเสียบ้างผ่านการฝึกฝนและพัฒนาฝีมือมานาน งานที่ออกมามีทั้งสวยและไม่สวย แต่อาศัยใจรักและความมุ่งมั่นค่อยๆ พัฒนาฝีมือเพราะงาน บางอย่างต้องอาศัยใจรักและมีความใจเย็นอันไหนคิดว่าทำแล้วผลิตภัณฑ์ไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่ตนเองคิดไว้ก็จะนำมาแก้ไขจนเป็นผลิตภัณฑ์ที่ดี และมีคุณภาพ เช่น การทำเรือสำเภารถมหาหมิงคล ผลิตภัณฑ์กระเป๋าผ้าไซฟา ผลิตภัณฑ์จากลูกตีนเป็ด วิทยุพีซประคบพุลสุข ทำบ่อยๆ และค่อยพัฒนาฝีมือไปเรื่อย อาศัยใจรักและต้องเป็นคนช่างการสังเกต นานเข้าก็ทำได้ดีขึ้น จนสามารถทำ ออกจำหน่ายได้เอง และนำมาถ่ายทอดให้ลูกหลานหรือผู้ที่สนใจ

2. การได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดามารดา บรรพบุรุษ และนำมาปฏิบัติจนมีความเชี่ยวชาญ โดย มีการคิดพัฒนาลักษณะของผลิตภัณฑ์ต่อยอดจากของเดิมให้มีความทันสมัย หลากหลายมากขึ้น ถ้าเป็นอาหารก็พัฒนารสชาติอาหารให้อร่อย และเป็นที่ต้องการของคนในยุคปัจจุบันมากขึ้น เช่น ปลาทุสมุนไพรมัดเค็มสูตรโบราณมีการปรับสูตรบ้างโดยการใส่สับปะรด ซึ่งผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่กล่าวถึงข้างต้นได้มีการปรับคุณภาพด้านต่างๆ ให้เป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้น ซึ่งผลิตภัณฑ์เหล่านี้ส่วนใหญ่ใช้วัสดุในท้องถิ่นเป็นหลัก

3. การเรียนรู้จากครูรุ่นเก่า ครูบาอาจารย์และมีการฝึกปฏิบัติจริงจนทำให้เกิดความชำนาญ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ มีการพัฒนาปรับปรุงให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นปรับแต่งตามยุคสมัย เช่น การสานหมวกจะทางมะพร้าว การทำโลงมอญ มีการหา รูปแบบใหม่ๆ เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์รวมทั้งการใช้วัสดุที่มีอยู่ในยุคสมัย ปรับแต่งให้สวยงาม ทำให้สามารถนำมาประกอบอาชีพได้

4. การเรียนรู้โดยการเข้ารับการอบรมจากสถานที่จัดฝึกอบรมต่างๆ เช่น ศูนย์ฝึกอาชีพของหน่วยงานราชการ ของจังหวัดสมุทรปราการ ที่เปิดให้บุคคลที่สนใจเข้ารับการฝึกอบรม โครงการ"รักษ์ป่าสร้างคน 84 ตำบล วิถีพอเพียง" จากกลุ่ม ปตท.ที่ทำโครงการและเปิดรับผู้เข้ารับการอบรม โดยทำการฝึกฝนและปฏิบัติจนเกิดความชำนาญและมีการพัฒนาต่อยอดของผลิตภัณฑ์ให้เกิดความหลากหลายและประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน เช่น การทำสบู่ฟักข้าว การทำแชมพูมะกรูดผสมว่านหางจระเข้ ดอกไม้จากเกล็ดปลา และได้นำความความรู้มาใช้ประกอบอาชีพเป็นอาชีพเสริมและถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจต่อไป

ผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่ได้รับการการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยการลองผิดลองถูก จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 43.33 รองลงมาคือการเรียนรู้โดยการได้รับการถ่ายทอดจากบิดามารดา บรรพบุรุษ จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 30.00 สำหรับการสั่งสมประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงภูมิปัญญาพบว่า มีประสบการณ์ประสบการณ์ 11 – 20 ปี มากที่สุด จำนวน 15 คน

คิดเป็นคิดเป็นร้อยละ 50.00รองลงมาคือประสบการณ์ 31 ปีขึ้นไป จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00

ผลิตภัณฑ์หรือผลงาน

งานของภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือและมีความเก่าแก่สืบทอดกันมา รุ่นต่อรุ่นถ้าเป็นงานที่เป็น **สาขาคหกรรม** เช่น อาหาร ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารที่ทำมาตั้งแต่สมัย โบราณสืบทอดต่อๆ กันมาจนถึงในยุคปัจจุบัน เช่น ปลาทุสมุนไพรมัดเค็มสูตรโบราณ ไข่เค็มสมุนไพรรูปหรือพวกขนมต่างๆ เช่น กาละแมรม้ามัญ (สูตรดั้งเดิม) มีการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้เข้ากับยุคสมัย ปัจจุบันบ้าง ปรับปรุงวัตถุดิบ เช่น ปลาทุสมุนไพรมัดเค็มสูตรโบราณ ก็มีการเพิ่มเติมส่วนผสมโดยใส่ สับปะรดลงไปเพื่อให้มีรสชาติดียิ่งขึ้น แต่ยังคงเอกลักษณ์ของอาหารประเภทนั้นๆ ไว้ รัชนิขมไทย (ขนมหม้อแกง) ได้ปรับบรรจุภัณฑ์ใหม่โดยนำหม้อดินเผาขนาดเล็กมาใส่เพื่อเพิ่มความหอมมากขึ้น **สาขาศิลปกรรม** ส่วนใหญ่เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือในการผลิตและมีการทำที่ต่อเนื่องมายาวนาน พัฒนาคูณภาพเรื่อยมา ผลงาน ต้องมีความประณีต สวยงาม ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงภูมิปัญญาอย่างแท้จริง เช่น การทำเรือสำเภานับถรมหามงคล ผลิตภัณฑ์จาก ลูกตีนเป็ด หัตถกรรมจากเส้นลวด (ต้นไม้มงคล) เป็นต้น **สาขาสาธารณสุข** ส่วนใหญ่เป็นการศึกษา เรียนรู้เกี่ยวกับ การนำ สมุนไพรมาใช้ประกอบเป็นตัวผลิตภัณฑ์ ได้แก่ พิมพ์เสนน้ำพุลสุข ธัญพืช ประคบพุลสุข เป็นต้น สำหรับสมุนไพรมหาส่วนใหญที่ใช้ก็เป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น และนำมาเป็นส่วนประกอบของการทำ ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเน้นการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่เน้นทำเพื่อการค้าใหญ่โตมากนักแต่ทำเพื่อเลี้ยงชีพและส่งต่อความรู้ให้กับคนรุ่นต่อไป และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำส่วนใหญ่ก็ใช้วัสดุในท้องถิ่นเป็นหลัก

การผลิตผลิตภัณฑ์

การผลิตของผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่ จะไม่ซับซ้อนมากเน้นการผลิตที่ทำกันได้ง่าย วัสดุที่นำมาทำผลิตภัณฑ์ ไม่ว่าจะเป็น สาขาคหกรรมด้านอาหาร สาขาศิลปกรรมด้านงานประดิษฐ์ ด้าน หัตถกรรม และสาขาสาธารณสุขด้านการแพทย์แผนโบราณ สมุนไพรมหาบ้าน ส่วนใหญ่ก็ใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นหาซื้อได้ง่ายเน้นหลักเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ดอกไม้เกล็ดปลา ผลิตภัณฑ์พวงมาลัยแปรรูป จากสบู่ การสานหมวกจากทางมะพร้าว กระเป๋าคัดบขวา ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากเห็ด(แหนมเห็ด) น้ำจิ้มสมุนไพรมหา ผลิตภัณฑ์จากลูกตีนเป็ด ปลาทุสมุนไพรมัดเค็มสูตร โบราณ ไข่เค็มสมุนไพรมหา น้ำพริกคุณย่า และไม่ค่อยมีอุปกรณ์หนัก แต่จะใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ที่มีอยู่โดยทั่วไป

การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

โดยทั่วไปผู้ทรงภูมิปัญญาจะมีการถ่ายทอดความรู้ที่มีในหลากหลายวิธี คือ การถูกเชิญ ไปเป็นวิทยากรสอนให้กลุ่มคนตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในสถานที่ราชการและเอกชนการถ่ายทอดภูมิ ปัญญาให้กับญาติ พี่ น้อง เพื่อนและบุคคลทั่วไปในชุมชน ที่สนใจเข้ามาศึกษาที่แหล่งผลิตเป็นรายๆ ไป ทำมาแล้วหลายคน หลายรุ่นมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ สำหรับบางภูมิปัญญาก็ไม่ได้ถ่ายทอดให้กับคน ภายนอก จะส่งต่อเฉพาะในครอบครัว ลูกหลาน เท่านั้น

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา อำเภอลำปาง จังหวัดสมุทรปราการ

การศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้ในการจัดการศึกษา อำเภอลำปาง จังหวัดสมุทรปราการ โดยใช้กลุ่มบุคคลที่มีส่วนร่วมเป็นหลัก โดยแต่ละกลุ่มจะกล่าวถึงวิธีการในการมีส่วนร่วม สรุปได้ว่า ผู้ที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมจำแนกออกเป็น 10 กลุ่ม ได้แก่ 1) คณะกรรมการสถานศึกษา 2) ผู้ปกครองนักเรียน 3) ครู/ผู้ที่เกษียณอายุราชการ 4) ผู้บริหารสถานศึกษา 5) ครูผู้สอน 6) ผู้นำชุมชน 7) คนในพื้นที่ 8) ภูมิปัญญาท้องถิ่น 9) ศึกษานิเทศก์ 10) หน่วยงานราชการ/เจ้าหน้าที่รัฐ

2. วิธีการที่เข้ามามีส่วนร่วม จากสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่าวิธีการมีส่วนร่วมที่ปรากฏชัดมีอยู่ 4 วิธีคือ

- 2.1 การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและการวางแผน
- 2.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ
- 2.3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
- 2.4 การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการศึกษาอำเภอลำปาง จังหวัดสมุทรปราการ

แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอลำปาง จังหวัดสมุทรปราการมีข้อมูลสรุปได้ดังนี้

3.1 การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอลำปาง มีวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

3.1.1 ควรมีหน่วยงานหลักรับผิดชอบในการจัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศ ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง เช่น จัดทำเป็นทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่น ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปของเว็บไซต์ จัดทำเป็นเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุทัศน์ และบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น โดยในการจัดทำข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมโดย ให้เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องหลายๆ ฝ่ายสำรวจข้อมูลในท้องถิ่นแต่ละตำบล ประชุมทำแผนและโครงการร่วมกันมีการตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินงานเป็นระยะ และต้องปรับปรุงข้อมูลสารสนเทศให้ทันสมัยอยู่เสมอ

3.1.2 ในหน่วยงานหลักได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ ควรจัดตั้งหน่วยงานย่อยในองค์กรสำหรับส่งเสริมหรืออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบมีการประสานร่วมมือกันกับหน่วยงานที่ดำเนินการในลักษณะเดียวกันในหน่วยงานอื่นโดยจัดทำเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงข้อมูลสารสนเทศและใช้ร่วมกัน

3.1.3 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควร จัดให้มีงานนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่นใน อำเภอลำปาง หรือเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทุกปีหรือ ทุกภาคเรียน มีการให้รางวัลเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น และรณรงค์ให้สถานศึกษาทุกแห่งให้ความร่วมมือในการนำผู้เรียนเข้ามาศึกษาหาความรู้

3.1.4 รัฐบาลควรมีนโยบายส่งเสริมอย่างจริงจัง โดยจัดทำข้อมูลและประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะต่างๆ เช่น จัดทำเป็นภาพยนตร์ สารคดี เป็นการเผยแพร่ข้อมูลให้กับผู้ที่สนใจมาศึกษาเรียนรู้ เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้คงอยู่ต่อไป

3.2 การนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ มีวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

3.2.1 ผู้บริหารสถานศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับอาชีวศึกษา ควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษาอย่างจริงจัง

3.2.2 ผู้บริหารสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษา ควรสร้างโอกาสในการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดย จัดทำเป็นรายวิชาเพิ่มเติมในรายวิชาการศึกษาทั่วไป หรือสร้างเนื้อหาที่สอดแทรกเข้าไปในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

3.2.3 ผู้บริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียนและหน่วยงานที่จัดการทางการศึกษา ควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน

3.2.4 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรร่วมมือกัน จัดให้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยสถานศึกษาเป็นผู้ประสานงานการอบรมให้ความรู้กับคนในชุมชน และมีข้อมูลสารสนเทศของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อศึกษาหาความรู้ทั้งหมดรวมอยู่ในสถานศึกษา

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นใน อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 33 ภูมิปัญญา จากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น 30 คนภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 40-60ปีมากที่สุดซึ่งเป็นวัยที่ค่อนข้างมีอายุ เนื่องจากในวัยนี้เป็นวัยที่ได้มีการสั่งสมประสบการณ์ในการทำงานจนเกิดความชำนาญ และงานส่วนใหญ่เป็นงานศิลปกรรมด้านงานประดิษฐ์ ซึ่งต้องอาศัยความละเอียดรอบคอบและความเชี่ยวชาญในการทำงาน เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือในการผลิตและมีการทำที่ต่อเนื่องมายาวนาน พัฒนาคุณภาพเรื่อยมา ผลงาน ต้องมีความประณีต ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงภูมิปัญญาอย่างแท้จริง เช่น การทำเรือสำเภานับตรมหามงคล ผลิตภัณฑ์จากลูกตีนเป็ด หัตถกรรมจากเส้นลวด (ต้นไม้มงคล) ดอกไม้เกล็ดปลา ผลิตภัณฑ์พวงมาลัยแปรรูปจากสบู่ การสานหมวกจากทางมะพร้าว การทำโลงมอญ กระเป๋าผักตบชวา ผลิตภัณฑ์จาก กะลามะพร้าว เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของสมบัติ พรหมพันท้าว (2551) ที่ได้ศึกษาแนวทางการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุในโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะค้นหาความรู้ใหม่ๆ มาปรับใช้ให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับภูมิปัญญาที่มีอยู่ เพื่อเป็นองค์ความรู้ไม่ให้อายุหายและมีการนำไปใช้ประโยชน์ ตลอดจนต้องการให้หน่วยงานของรัฐเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุด้านการใช้ภูมิปัญญา ต้องการได้รับเชิญไปให้ความรู้และให้นำผลการผลิตอีกด้วย ภูมิปัญญาส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเป็นส่วนใหญ่ และมีประสบการณ์ ประมาณ 10 ปีและมีการพัฒนา

ฝีมือตนเองอยู่เสมอรวมทั้งมีการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นต่อไป ซึ่งเป็นการฝึกฝีมือตลอดเวลา รวมทั้งการพัฒนาผลงานอย่างต่อเนื่อง

2. ผลการศึกษาผลงานหรือผลิตภัณฑ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือ และมีความเก่าแก่สืบทอดกับมารุ่นต่อรุ่นถ้าเป็นงานที่เป็น **สาขาคหกรรม**ด้านอาหาร ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารที่ทำมาตั้งแต่สมัยโบราณสืบทอดต่อกันมาจนถึงในยุคปัจจุบัน เช่น ปลาทุสมุนไพรมัดเค็ม สูตรโบราณ กาละแมรมามัญ (สูตรดั้งเดิม) สำหรับ **สาขาศิลปกรรม** ด้านหัตถกรรม ด้านงานประดิษฐ์ ส่วนใหญ่เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือในการผลิตและมีการทำที่ต่อเนื่องมายาวนาน ต้องมีความประณีต สวยงาม ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงภูมิปัญญาอย่างแท้จริง เช่น การทำเรือสำเภานับถรมหางมงคล ผลิตภัณฑ์จากลูกตีนเป็ด หัตถกรรมจากเส้นลวด (ต้นไม้มงคล) ดอกไม้เกล็ดปลา ผลิตภัณฑ์พวงมาลัยแปรรูปจากสบู่ การสานหมวกจากทางมะพร้าว การทำโลงมอญ กระเป๋าผักตบชวา ผลิตภัณฑ์จาก กะลามะพร้าว เป็นต้น **สาขาสาธารณสุข** ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับ การนำ สมุนไพร มาใช้ประกอบเป็นตัวผลิตภัณฑ์ ได้แก่ พิมพ์เสนน้ำพุลสุข ัญพิช ประคบพุลสุข การทำสบู่ฟักข้าว การทำแชมพูมะกรูดผสมว่านหางจระเข้ น้ำยาซักผ้าดอกอัญชัน เป็นต้น สำหรับสมุนไพรส่วนใหญ่ที่ใช้ก็เป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น และนำมาเป็นส่วนประกอบของการทำ และส่งต่อความรู้ให้กับคนรุ่นต่อไป

3. ผลการศึกษากระบวนการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ ผู้ทรงภูมิปัญญาแต่ละท่านจะมีกระบวนการเรียนรู้และการสั่งสมประสบการณ์ในลักษณะที่แตกต่างกัน กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้ทรงภูมิปัญญา คือ **การได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดามารดา บรรพบุรุษ** และนำมาปฏิบัติจนมีความเชี่ยวชาญ มีการคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อยอดให้มีคุณภาพและเป็นที่ต้องการของคนตามยุคตามสมัยมากขึ้น เช่น ปลาทุสมุนไพรมัดเค็มสูตรโบราณ พิมพ์เสนน้ำพุลสุข การทำผลิตภัณฑ์พวงมาลัยแปรรูปจากสบู่ ซึ่งผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่กล่าวถึงข้างต้นได้มีการปรับคุณภาพด้านต่างๆ ให้เป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้น ซึ่งผลิตภัณฑ์เหล่านี้ส่วนใหญ่ใช้วัสดุในท้องถิ่นเป็นหลัก **โดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยการลองถูกลองผิด** ผ่านการฝึกฝนและพัฒนาฝีมือมานานงานที่ออกมาทั้งสวยและไม่สวย แต่อาศัยใจรักและความมุ่งมั่นค่อยๆ พัฒนาฝีมือต่อยอดไปเรื่อยๆ จนกว่าจะได้คุณภาพที่ดีที่สุดและเป็นที่ต้องการ เช่น การทำเรือสำเภานับถรมหางมงคล ผลิตภัณฑ์กระเป๋าผ้าโซฟา ผลิตภัณฑ์จากลูกตีนเป็ด ัญพิชประคบพุลสุข ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากเห็ด (แหนมเห็ด) หัตถกรรมจากเส้นลวด (ต้นไม้มงคล) **โดยการเรียนรู้จาก ครูบาอาจารย์ครูรุ่นเก่า** และมีการฝึกปฏิบัติจริงจนทำให้เกิดความชำนาญ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ มีหาทำทางที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีการหาลูกเล่นต่างๆ เช่น การสานหมวกกะทางมะพร้าว การทำโลงมอญ การทำดอกกุหลาบจากใบเตย มีการหารูปแบบใหม่ๆ เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซากจำเจ ทำให้สามารถนำมาประกอบอาชีพ ได้ **โดยการเข้ารับการอบรม** จากสถานที่จัดฝึกอบรมต่างๆ เช่น ศูนย์ฝึกอาชีพของหน่วยงานราชการ ของจังหวัดสมุทรปราการ ที่เปิดให้บุคคลที่สนใจเข้ารับการฝึกอบรม โครงการ"รักษ์ป่าสร้างคน 84 ตำบล วิถีพอเพียง" จากกลุ่ม ปตท. เช่น การทำสบู่ฟักข้าว การทำแชมพูมะกรูดผสมว่านหางจระเข้ ดอกไม้จากเกล็ดปลา กระเป๋าผักตบชวา น้ำยาซักผ้าดอกอัญชัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เรไร ไพรวรรณ (2548: 20 – 23) ที่สรุปว่า กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ มีอยู่ 8 รูปแบบหลักๆ คือ การลองผิดลองถูก

การลงมือทำจริง การสาธิตวิธีการ / การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า การเรียนรู้โดยพิธีกรรม มาจาก ศาสนา การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และครูพักลักจำ

4. ผลการศึกษากรรมวิธีในการผลิตผลิตภัณฑ์และการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น กรรมวิธีในการผลิตผลิตภัณฑ์ของผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่ จะไม่ซับซ้อนมากเน้นการผลิตที่ทำกันได้ง่าย ส่วนใหญ่จะใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เป็นหลัก การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยทั่วไปผู้ทรงภูมิปัญญาจะมีการถ่ายทอดความรู้ ให้กับลูก หลาน พี่ น้อง เพื่อน นักเรียน นักศึกษา และประชาชนโดยทั่วไป และมีผู้สนใจเข้าเรียนรู้หลากหลาย การเรียนทั้งที่เรียนเป็นกลุ่มหรือเรียน แบบตัวต่อตัวก็มี ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 91 - 92) ที่ว่า กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาทั้งด้านสังคม วัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ ของชุมชนมีวิธีการเรียนรู้ และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายรูปแบบด้วยกัน คือ 1) ถ่ายทอดแบบตัวต่อตัว เป็นวิธีการ ถ่ายทอดโดยการบอกกล่าวกับบุคคลที่เป็นญาติสนิทกัน เพื่อนสนิทกันหรือเป็นลูกหลานอยู่ใน ครอบครัวเดียวกัน จะไม่ยอมถ่ายทอดให้กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติหรือเพื่อนสนิทกัน 2) การถ่ายทอดโดย การรวมกลุ่มกัน เป็นวิธีการที่ขยายผลได้ดีและแพร่หลายทั่วไป เช่นวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมี ส่วนร่วม 3) ทดลองปฏิบัติโดยการซักถามคนอื่น เป็นการถ่ายทอดความรู้และมีความเสี่ยงสูง เนื่องจากผู้ทดลองต้องมีการลองผิดลองถูก และทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จ 4) การทดลองปฏิบัติโดย การพูดคุยแลกเปลี่ยน ค้นคว้าจากเอกสาร ซึ่งพบว่าวิธีนี้ประสบความสำเร็จดีกว่าทดลองทำตามคนอื่นโดยขาดความรู้ประสบการณ์

5. สภาพการณ์มีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมา ใช้ในการจัดการศึกษา อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ผู้ที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมจำแนก ออกเป็น 10 กลุ่ม ได้แก่ 1) คณะกรรมการสถานศึกษา 2) ผู้ปกครองนักเรียน 3) ครู/ผู้ที่เกษียณอายุ ราชการ 4) ผู้บริหารสถานศึกษา 5) ครูผู้สอน 6) ผู้นำชุมชน 7) คนในพื้นที่ 8) ภูมิปัญญาท้องถิ่น 9) ศึกษานิเทศก์ 10) หน่วยงานราชการ/เจ้าหน้าที่รัฐ โดยวิธีการที่เข้ามามีส่วนร่วม จากสภาพการณ์มีส่วนร่วมของชุมชน พบว่าวิธีการมีส่วนร่วมที่ปรากฏชัดมีอยู่ 4 วิธีคือ การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ คนในชุมชนเองต้องประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยง ตนเองส่วนใหญ่ก็จะมีเวลามากในการให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานราชการจัดขึ้นไม่ว่าจะเป็นร่วมในการร่วมให้ข้อมูล วางแผนกำหนดเป้าหมาย ร่วมดำเนินการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ร่วมจัดหางบประมาณในการดำเนินการ ร่วมประเมินผลการดำเนินงานหรือให้ข้อคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการจัด การศึกษา ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ต้องใช้เวลาและต้องสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นถ้าจะให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลควรต้องมีส่วนร่วม ตั้งแต่ขั้นเริ่มต้นไปจนถึงขั้นสุดท้ายจะเกิดประโยชน์ต่อประชาชนสูงสุดซึ่งสอดคล้องกับ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2539) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในช่วงต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนาดังนี้ 1) ร่วมในการค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหาและ ตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหา 2) ร่วมปฏิบัติงานในกิจกรรมพัฒนา 3) ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจาก กิจกรรมการพัฒนา 4) ร่วมประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา สอดคล้องกับ

Cohen and Uphoff (อ้างถึงในจรรยาบรรณ บันเทิง, 2548) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมเป็น 4 ด้านคือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลสำหรับการมีส่วนร่วมในด้านต่างๆนี้ นักวิชาการสาขาต่างๆมีจุดเน้นของการมีส่วนร่วมแตกต่างกันออกไป และงานวิจัยดังกล่าวยังสอดคล้องกัน นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2527 อ้างถึงใน ชินรัตน์ สมสืบ, 2539) ที่สรุปว่า การทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความร่วมมือร่วมใจโดยกระทำการดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพคือถูกจังหวะและเหมาะสมกับทั้งกระทำการดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือได้แสดงว่าการมีส่วนร่วมเป็นผลของความร่วมมือร่วมใจ การประสานงานและความรับผิดชอบ ดังนั้นองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องคิดหาวิธีการที่จะสร้างความศรัทธาและชี้แนวทางให้เห็นว่าถ้ามีการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา จะเกิดผลที่ต่ออย่างไรกับคนในชุมชน ลูกหลานคนรุ่นใหม่จะได้ประโยชน์อย่างไรกับการกระทำของคนใน และสอดคล้องกับงานวิจัยของเจียมพดล ไชยาลักษณ์ (2547) ได้ทำการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาพบว่าด้านการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา หลักสูตรท้องถิ่นและสาระเพิ่มเติมอยู่ในระดับปานกลาง

6. แนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอพระประแดง ควรมีหน่วยงานหลักรับผิดชอบในการจัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศ โดยอาจจัดทำเป็นทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปของเว็บไซต์ การจัดทำเป็นเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุทัศน์ และบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน สำหรับการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ ผู้บริหารสถานศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับอาชีวศึกษา ควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษาอย่างจริงจัง ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ วารี หอมอุดม (2553: 37) ที่ว่า หลักสูตรของสถานศึกษาในทุกระดับต้องกำหนดให้มีการเรียนการสอนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยเพื่อแสดงความเป็นไทย และส่งเสริมให้มีการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยมาประยุกต์กับการตลาดเพื่อการผลิตและการเผยแพร่ให้นานาชาติได้รู้จักภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยอย่างกว้างขวาง และสอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 117 – 118) ที่ว่าในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นควรมีการถ่ายทอดผ่านสื่อประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ตามเงื่อนไขและโอกาสที่มีเหล่านี้ เป็นต้น แนวทางดังกล่าวจะทำให้แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงอยู่ต่อไป ผู้เรียนได้เรียนรู้ เกิดความรัก ความผูกพัน ภูมิใจในท้องถิ่นและชุมชนของตนเอง เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใน อำเภอพระประแดง ควรพิจารณา แนวทาง ในการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา ไปจัด ดำเนินการ เพื่อให้เกิดผลงานที่ออกมาเป็นรูปธรรม เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นใน อำเภอพระประแดง มีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยในการดำเนินการควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภออื่นในจังหวัดสมุทรปราการ หรือในจังหวัดอื่น ให้ครอบคลุมทุกจังหวัด เพื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่สนใจสามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางมากขึ้นและเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติให้คงอยู่ต่อไป
2. ควรมีการวิจัยเพื่อหาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจัง เช่น การสร้างบทเรียนให้กับสถานศึกษา เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยังคงอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี